

**Recenzja osiągnięć dr Justyny Kroczak  
ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych**

Justyna Kroczak uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych z filozofii w 2015 roku. Po uzyskaniu doktoratu publikowała nowe prace, powiększając swój dorobek naukowy. Większość prac przedstawionych do oceny habilitacyjnej ukazała się już po 2015 roku. To pozwala stwierdzić, że po doktoracie powiększyła ona swój dorobek naukowy i z tego okresu pochodzą główne jej osiągnięcia badawcze.

Na charakter jej dorobku wpłynęły niewątpliwe dwa czynniki. Po pierwsze zdobyła ona gruntowne przygotowanie naukowe w zakresie filozofii. Studia licencjackie i magisterskie z tego zakresu odbyła na Uniwersytecie Zielonogórskim uzyskując w 2009 roku tytuł licencjata, potem magistra na podstawie prac skupionych wokół filozofii Fiodora Dostojewskiego. Swoje zainteresowania historią filozofii rozszerzyła i pogłębiła odbywając studia doktoranckie i przygotowując rozprawę doktorską z zakresu filozofii rosyjskiej pt. *Filozofia wszechjedności Pawła Floreńskiego* (promotor: prof. dr hab. Lilianna Kiejzik). Podczas swych studiów odbyła także dwa staże naukowe, jeden w Rydze, drugi w Moskwie. Ukończyła także studia magisterskie uzupełniające na kierunku filologia klasyczna i kultura hellenistyczna, specjalizacja: język i kultura grecka, uzyskując tytuł magistra (2012) na podstawie pracy *Grzegorz Palamas, W obronie świętych hezychastów. Przekład i komentarz* (promotor: prof. dr hab. Alicja Szastyńska-Siemioni). Te dwa pierwsze etapy kariery naukowej wyznaczyły jej drogę badań naukowych skupionych z jednej strony na filozofii antycznej i bizantyńskiej, związanej z myślą Palamasa i hezychazmem, a drugiej, na filozofii rosyjskiej.

Pod drugie, od uzyskania tytułu doktora Justyna Kroczak pracuje od 2016 roku jako adiunkt w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Zielonogórskiego, gdzie prowadzi zajęcia związane z jej specjalizacją naukową. Studia akademickie i praca dydaktyczna, pogłębiane w osobistych badaniach, pozwoliły jej osiągnąć znaczący dorobek naukowy.

## 2. Ocena głównego osiągnięcia

Jako główne osiągnięcie naukowe dr Justyna Krocza przedstawiła monografię naukową pt. *Kultura filozoficzna dawnej Rusi (XI-XIII wiek)*, IFiS PAN, Warszawa 2020, s. 274 (recenzent: prof. dr hab. Anna Palusińska).

Niewątpliwym atutem rozprawy jest sam wybór tematu, gdyż piśmiennictwo dawnej Rusi, badane z różnych punktów widzenia: kulturoznawczym, literaturoznawczym, historycznym, teologicznym czy artystycznym, nie doczekało się większego opracowania pod kątem jego podłoża filozoficznego. Jest znaczące, że także podręczniki do historii filozofii rosyjskiej pomijają staroruski okres rozwoju myśli. Dlatego rozprawa Justyny Krocza wypełnia istotną lukę w tych badaniach i pod wieloma względami jest to publikacja pionierska. Wykorzystała także badania, jakie nad religijno-filozoficzną myślą dawnej Rusi prowadzą uczeni rosyjscy i ukraińscy, a także niektórzy badacze zachodnich, jednak dokonała własnych analiz i ujęć, które pozwoliły jej sformułować i uzasadnić szereg intuicji badawczych.

Habilitantka dobrze przedstawiła zakres chronologiczny pracy. Obejmuje ona okres od IX do XIII wieku, powszechnie nazywany czasem Rusi Kijowskiej bądź Rusi przedmongolskiej (sprzed najazdu mongolskiego w 1237 roku). Był to także okres rozkwitu kulturalnego, zwłaszcza w wieku XI, zwanym złotym wiekiem kultury staroruskiej. Autorka trafnie podkreśla, że właściwa historia Rusi rozpoczyna się od przyjęcia przez nią chrztu w 988 roku. Przyjęcie chrześcijaństwa oznaczało wejście w krąg narodów cywilizowanych, ale także w obręb chrześcijaństwa bizantyńskiego. Włodzimierz I Wielki, książę kijowski, wybrał bowiem obrządek bizantyński. Ta historyczna decyzja wpłynęła na kierunek formowania się kielkującej kultury ruskiej – jak słusznie podkreśla Habilitantka.

Dr Krocza przedstawia kulturę dawnej Rusi w perspektywie filozoficznej i dowodzi, że można mówić o istnieniu filozofii w tej kulturze, zaznaczając jednak, że chodzi o filozofię w specyficznym ujęciu. W dorobku dawnej Rusi nie ma dzieł ściśle filozoficznych, w których byłyby wyartykułowane aspekty teoretyczny, intelektualistyczny, polemiczny czy dogmatyczny, można jednak w niej odnaleźć motywy ascetyczno- mądrościowe, które, jak wykazuje dr Krocza zajął się z polem zainteresowania filozofii. Jest to więc filozofia, która zgodnie z tradycją patrystyczną oraz bizantyńską była integralnie związana z wiarą i życiem chrześcijanina, odmienna od filozofii „akademickiej”, nie uprawianej w kontekście wiary. Jest znaczące, jak podkreśla Autorka, że wielu rosyjskich filozofów tzw. Srebrnego Okresu, m.in. słowianofile, Paweł Floreński czy Borys Wyszczelawcew wskazywali na staroruskie inspiracje swoich filozofii.

Biorąc pod uwagę fakt, że w kulturze staroruskiej nie ma dzieł specyficznie filozoficznych, dr Krocza przedstawiła w pierwszym rozdziale trzy podstawowe elementy tej kultury: język, literaturę i sztukę. Analizując zatem piśmiennictwo staroruskie, a także ówczesne artefakty czy dzieła sztuki (architektura sakralna, malarstwo monumentalne i ikony)

trafnie wskazała na występujące w nich treści filozoficzne i filozoficzno-teologiczne. Umieściła je także w szerszym kontekście historycznym oraz teologicznym, dowodząc, że myśl staroruska jest integralnie związana z myślą patrystyczną, z filozofią bizantyjską i rosyjską filozofią religijną. Dokonała zatem, jak sama podkreśla, multidyscyplinarnej analizy zarówno źródeł literackich (staroruskich, cerkiewnosłowiańskich i greckich), jak też artefaktów artystycznych, aby odnaleźć w nich specyficzne przejawy myślenia filozoficznego.

W rozdziale drugim i trzecim Autorka podejmuje udaną próbę rekonstrukcji poglądów i postaw filozoficznych myślicieli staroruskich na podstawie szczegółowej analizy treści i formy ich dzieł. Odnajduje zatem przejawy postaw filozoficznych wśród staroruskich kniżników oraz motywy filozoficzne w ich dziełach. Wskazuje, że w dawnej Rusi można wyróżnić trzy modele światopoglądu filozoficznego: ascetyczny, teoretyczno-kontemplacyjny i intelektualistyczny. Dowodzi też, że w tradycji staroruskiej kwestie Boga, człowieka i historii ujmowano w sposób zbliżony do filozoficznego.

Całkowicie uzasadniony jest także rozdział czwarty, omawiający myśl wybranych filozofów rosyjskich tzw. Okresu Srebrnego i ich powiązaniom z tradycjami dawnej Rusi. Trafnie dowodzi, że kultura filozoficzna dawnej Rusi była jednym ze źródeł rosyjskiej filozofii religijnej przełomu XIX i XX wieku. Myśliciele tego okresu nie tylko interesowali się kulturą przedmongolskiej Rusi, ale w niej widzieli źródło własnego światopoglądu filozoficznego. Zaslugą dr Krocza jest wskazanie na staroruskie źródła filozofii Srebrnego Wieku, stanowiące oryginalną tezę naukową.

Studium problematyki ujętej w tytule rozprawy było zadaniem niełatwym, wymagającym szczególnie wnikliwej i krytycznej analizy nie tylko kulturowego dorobku dawnej Rusi, ale także rosyjskiej myśli filozoficznej XIX i XX wieku. Dr Justyna Krocza podjęła się więc trudnego tematu, którego opracowanie pozwoliło jednak ujawnić jej kompetencje w zakresie historii filozofii, dziejów piśmiennictwa bizantyńskiego i rosyjskiego oraz dobrej znajomości języka rosyjskiego, także greckiego, niezbędnej do rzetelnej analizy.

Walorem książki jest jej baza źródłowa. Zostały wykorzystane i przedstawione średniowieczne zabytki literackie, ale także liczne opracowania rosyjskojęzyczne. Bardzo cenne jest omówienie dorobku Rusi przedmongolskiej, ale także poglądów Florenskiego, Bierdajewa, Kiriejewskiego, Chomiakowa, które polski czytelnik zna zazwyczaj pobieżnie.

Dominującym stylem książki jest styl referujący, ponieważ Autorka obiektywnie przedstawia stanowiska filozoficzne i filozoficzno-religijne zarówno jeśli chodzi o autorów średniowiecznych, jak i współczesnych. Jednocześnie rozprawa ma charakter badawczy. Dr Justyna Krocza wykazuje wielką umiejętność analizy tekstów źródłowych, wyciągania wniosków, ale także stawiania pytań, wysuwaniu własnych rozwiązań i wyrażenia swojego zdania i oceny, na przykład trafnie uwypukla dyskusję z ideą słowianofilstwa, która to idea jest

kluczowym pojęciem rosyjskiej filozofii religijnej. Można więc ją uznać za pracę badawczą, naukową w całym tego słowa znaczeniu.

Autorka posługuje się metodą analityczno-syntetyczną. Nie ogranicza się więc do analizy filozoficznej, filologicznej czy historycznej tekstów źródłowych, ale stara się stworzyć syntetyczny obraz kultury staroruskiej. Odwołuje się również do metody historycznej, aby ukazać tę kulturę w perspektywie filozofii antycznej i bizantyńskiej. Umiejętnie wydobywa elementy filozoficzne w dorobku dawnej Rusi. Takie podejście świadczy o dojrzałości naukowo-badawczej dr Justyny Krocak, o dogłębnej znajomości patrystycznej, bizantyńskiej a przede wszystkim staroruskiej i rosyjskiej myśli filozoficznej i stanowi o wartości tej rozprawy.

W sumie, przedstawiona przez dr Justyną Krocak rozprawa habilitacyjna jest samodzielnym, dobrym opracowaniem, świadczącym o dojrzałości naukowo-badawczej Autorki i dobrym warsztacie naukowym. Stanowi ważny wkład w badania nad średniowieczną myślą ruską oraz rosyjską, jest unikalnym opracowaniem na gruncie polskiej nauki.

## **2. Ocena pozostałego dorobku naukowego oraz istotnej aktywności badawczej**

W dorobku naukowym dr Justyny Krocak ważną pozycję stanowi jej rozprawa doktorska, która ukazała się po uzyskaniu stopnia doktora, pt. *Pawła Floreńskiego filozofia wszechjedności*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2015, s. 206. Mimo swej oryginalności nie może być brana pod uwagę w tej procedurze, gdyż była oceniana pod względem merytorycznym i formalnym w postępowaniu doktorskim, gdzie zyskała też bardzo pozytywne oceny (wyróżnienie podczas obrony). Warto odnotować, że po jej opublikowaniu otrzymała jedną z nagród PAN - oddział w Poznaniu na najlepszą oryginalną pracę twórczą doktoranta w roku 2015.

Na temat wielkiego rosyjskiego polihistora Pawła Floreńskiego, którą Habilitantka zajmowała się w swej pracy doktorskiej, opublikowała także wiele innych cennych studiów badawczych, zarówno przed jak i po doktoracie, stając się najlepszą specjalistką od tego autora w Polsce. Osobne artykuły poświęciła „kulturze symbolicznej” Floreńskiego (Człowiek i Społeczeństwo, 2013), jego „sympatiom i antypatiom filozoficznym” (Kultura i Wartości 2013), „pojęciu Boga” (Hybris: Internetowy Magazyn Filozoficzny, 2013); czy jego „konceptji sofiologicznej” (Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, 2013),

Cenne są również zestawienia Floreńskiego z innymi postaciami filozofii bizantyńskiej bądź rosyjskiej, jakich dr Krocak dokonała w artykułach: *Włodzimierza Wiernadskiego i Pawła Floreńskiego rozważania o związkach człowieka z przyrodą* (Logos i Ethos, 2015), *Paweł Floreński oczami Sergiusza Chorążego* (Roczniki Filozoficzne, 2014). Na uwagę zasługują także dwa ważne, przekrojowe i pogłębione artykuły, jeden: *Palamas i Floreński*.

*Metafizyka serca w patrystycznej i rosyjskiej tradycji filozoficznej i literackiej* (Kraków 2012, s. 311-326), opublikowany, po odpowiedniej adaptacji, także w wersji angielskiej: *Palamas and Florensky: The Metaphysics of the Heart in Patristic and Russian Philosophical Tradition* („Studia Ceranea” 3, 2013, s. 69-82). Drugi: *Wpływ filozofii wszechjedności Włodzimierza Sołowjowa na twórczość Pawła Floreńskiego*, opublikowany w wersji rosyjskiej („Solov'evskie Issledovania” 2014, s. 98-110) i polskiej („Filo-Sofija” 2015, s. 95-106).

Po doktoracie dr Krocza publikowała także w języku rosyjskim artykuł na temat metafizyki wszechjedności P. Floreńskiego w wydawanym na Uniwersytecie w Petersburgu filozoficznym czasopiśmie „Paradigma” (25, 2016, s. 26-37). W tym samym czasopiśmie naukowym zamieściła także artykuł na temat przeciwstawiania racjonalności i rozumności w badaniach epistemologicznych słowianofilów („Paradigma” 2017, s. 51-63).

Jako cenne uważam także udostępnienie polskiemu czytelnikowi dzieła Floreńskiego pt. *Moim dzieciom : wspomnienia dawnych dni* (Oficina Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2016). W tym tomie zamieściła także ważne przekrojowe opracowanie, pt. *Filozofia Pawła Floreńskiego w kontekście jego „Wspomnień”* (s. 113-125). Zapowiedzią badań, które stały się tematem jej rozprawy habilitacyjnej jest artykuł *Staroruskie motywy w twórczości Pawła Floreńskiego (1882-1937)* („Konstantinove listy” 2018, s. 179-189), dowodzący, że tradycja staroruska odegrała zasadniczą rolę w ukształtowaniu filozofii Floreńskiego, zwłaszcza jego metafizyki Wszechjedności, uznanej za główne osiągnięcie filozoficzne tego autora.

Jako pozytywny aspekt odczytuję fakt, że dr Krocza publikuje wybrane teksty w wersji polskiej a także w wersji rosyjskiej w ważnych rosyjskich czasopismach czy pracach zbiorowych. Poza wymienionymi wyżej publikacjami, przykładem jest artykuł: *Tadeusza Zielińskiego i Aleksiego Łosiewa rozważania nad antykiem* (Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria 2014, s. 47-57) oraz *А.Ф. Лосев и Ф.Ф. Зелинский: Сходства и различия их понимания античности* (w pracy zbiorowej, Sankt-Peterburg 2016, s. 109-124).

Pozostałe osiągnięcia naukowe ściśle wiążą się z rosyjską filozofią religijną XIX i XX wieku: Fiodora Dostojewskiego, Mikołaja Bierdiajewa, Włodzimierza Sołowjowa, książąt Trubieckich, Aleksiego Łosiewa, słowianofilów, Sergiusza Awierincewa czy Sergiusza Chorużego.

Poza myślą filozoficzną dawnej Rusi oraz myślicieli XIX-XX wieku, dr Krocza wykazała się dobrą znajomością filozofii późnobizantyńskiej, jak dowodzą tego jej studia dotyczące Grzegorza Palamasa. Tłumaczyła na język polski jego *Triady*, stanowiące syntezę duchowości wschodniego monastycyzmu i apologię bizantyńskiego hezychazmu. Problematykę tę omówiła w artykule: *Grzegorz Palamas wobec kontrowersji hezychastycznej*. Znajomość myśli bizantyńskiej pozwoliła Autorce na gruntowne badania dotyczące relacji tradycji bizantyńskiej oraz staroruskiej i rosyjskiej, jak świadczą o tym artykuły: *Palamas and*

*Florensky: The Metaphysics of the Heart in Patristic and Russian Philosophical Tradition* (Studia Ceranea 2013, s. 69-82); *Problem dziedzictwa bizantyjskiego na Rusi w opinii rosyjskich filozofów* (Logos i Ethos 2016, s. 171-192); *Filozofowie rosyjscy o bizantyjskim dziedzictwie na Rusi* (Przegląd Filozoficzny, 2016, s. 405-414), *Hezychazm na Rusi. Wpływy, idee, postaci* (Teologia i Człowiek, 2016, s. 51-71) czy opublikowany po rosyjsku artykuł o wpływie A.F. Łosiewa na kształtowanie poglądów S.S. Awerinceva na temat kulturowych więzi rosyjsko-bizantyjskich (Solov'evskie Issledovania 2017, s. 78-88). Te prace porównawcze wymagające dobrego zmysłu syntezy, wiedzy ogólnej a także źródłowej, są świadectwem gruntownej znajomości różnych aspektów kultury bizantyjskiej i rosyjskiej, jaką wykazała Autorka.

Ważne są prace dotyczące wschodniej tradycji filozoficzno-ascetycznej (studia na temat hezychazmu bizantyjskiego i rosyjskiego czy ezoteryzmu chrześcijańskiego w duchowości prawosławnej), Wreszcie teksty poruszające różne aspekty koncepcji estetycznych w dawnej Rusi i ich podłoża filozoficznego oraz religijnego: *Christian forms of expressing beauty and the religious identity of Old Rus' (11-13th centuries) according to the Hypatian Codex* (Roczniki Humanistyczne 2019, s. 181-190), *Estetyka staroruskiej ikony okresu przedmongolskiego* (Teologia i Człowiek 2018, s. 155-168) czy opublikowany w języku rosyjskim artykuł o roli chrześcijańskiego piśmiennictwa w formowaniu estetycznej tożsamości kultury staroruskiej (Veće. Žurnal ruskoj filosofii i kulture 2017, s. 47-56).

Wreszcie, ważne są prace dr KroczaK dotyczące stanu badań nad rosyjską myślą w naszym kraju, np. *Polskie badania filozofii Fiodora Dostojewskiego* (Slavia Orientalis 2013, s. 405-420); *Polskie badania nad myślą Sergiusza i Eugeniusza Trubieckich* (Warszawa 2012, s. 165-182); *Saint Theophan the Recluse's oeuvre and reception of his thought in Poland* (Kraków 2013, s. 37-53).

Należy także podkreślić, że dr J. KroczaK pisze recenzje naukowe polskich lub obcojęzycznych książek, publikując je w ważnych czasopismach akademickich, jak „Studia Philosophiae Christianae”, „Slavia Orientalis”, „Przegląd Rusycystyczny”, „Elpis. Czasopismo Teologiczne Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku” czy „Hybris: Internetowy Magazyn Filozoficzny”.

Należy także odnotować, że dr Justyna KroczaK publikuje swe prace także w języku angielskim czy rosyjskim, włączając je w międzynarodowy obieg myśli naukowej. Zamieszcza je w „punktowanych” czasopismach, a jej publikacje są czytane i cytowane w innych pracach naukowych.

Trzeba zatem stwierdzić, że dotychczasowy dorobek naukowy dr Justyny KroczaK jest znaczący zarówno pod względem ilościowym, jak jakościowym. Wszystkie jej publikacje, zamieszczone w monografiach naukowych oraz w uznanych czasopismach oceniam bardzo wysoko zarówno pod względem merytorycznym, jak też z punktu widzenia metodologii.

Publikacje te oparte są na rzetelnej analizie źródłowej, zawierają nie tylko bogatą warstwę informacyjną, ale wnoszą wiele nowych interpretacji zwłaszcza w zakresie filozoficznego piśmiennictwa bizantyńskiego i rosyjskiego, świadczą o dojrzałości naukowej autora. Na podkreślenie zasługuje więc zarówno wnikliwość analiz oraz szeroka podstawa źródłowa i wreszcie, nowe ujęcia badawcze.

### **3. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej**

Dr Justyna Krocak ma także poważny dorobek dydaktyczny i organizacyjny na poziomie akademickim. W Instytucie Filozofii Uniwersytetu Zielonogórskiego prowadzi wykłady i ćwiczenia z zakresu historii filozofii starożytnej i średniowiecznej, kultury bizantyńskiej, z historii nieeuropejskich idei filozoficznych, itd. Była promotorem trzech prac licencjackich, napisanych pod jej kierunkiem.

O jej współpracy międzynarodowej świadczą pobyty badawczy w różnych zagranicznych ośrodkach akademickich lub bibliotekach (Sofii, Kijowie, Petersburgu, Moskwie, Nowogrodzie Wielkim, Pradze). W 2018 wygłosiła serię autorskich wykładów dotyczących dziedzictwa filozoficznego Bizancjum i Rusi na Uniwersytecie Kijowskim.

Dowodem jej aktywności naukowej jest regularny i czynny udział w sympozjach naukowych. Poza konferencjami krajowymi wygłosiła referaty w językach angielskim, rosyjskim czy polskim na 21 konferencjach międzynarodowych, w tym aż 14 w stosunkowo niedługim okresie po doktoracie. Ten udział w sympozjach oraz publikacje naukowe świadczą o tym, że nieustannie podnosi ona swoje kwalifikacje naukowo-badawcze i bierze aktywny udział w naukowym życiu krajowym oraz międzynarodowym.

Dowodem jej aktywności są jej aplikacje w projektach grantowych. Była kierownikiem dwóch projektów zrealizowanych w ramach konkursów NCN: *Pawła Florenskiego (1882-1937) filozofia wszechjedności; Czy w Dawnej Rusi (XI-XIII w.) istniała myśl filozoficzna? Język, literatura i sztuka w perspektywie filozoficznej*. Była także wykonawcą w projekcie NPRH Uniwersalia.

Jest członkiem organizacji naukowych (PTF, Centrum Ceraneum). Angażuje się także w popularyzację nauki, m.in. poprzez udział w audycjach radiowych. Dowodem zainteresowań badawczych, ale także wysoko pojętej popularyzacji są przekłady naukowe dzieł myślicieli rosyjskich na język polski (*Zarys historii filozofii rosyjskiej Ernesta Radłowa, 2020, Wspomnienia Pawła Florenskiego 2016*).

Ogólnie, aktywność dydaktyczną, naukową i organizacyjną dr Justyny Krocak oceniam pozytywnie. Obok swej pracy naukowo-badawczej, jest ona bowiem zaangażowana

w działalność dydaktyczną Uczelni, w życie naukowe krajowe i międzynarodowe, a także w działalność popularyzatorską nauki.

### **Wniosek końcowy**

Konkludując, należy stwierdzić, że wszystkie prace naukowe, w tym rozprawa przedstawiona jako „osiągnięcie naukowe” pokazują bardzo dobry warsztat naukowy dr Justyny Krocak, jej wiedzę na temat współczesnych osiągnięć naukowych w swej specjalności, zdolność do przeprowadzania wnikliwych analiz filozoficznych, kulturowych czy historycznych, oraz wyciągania samodzielnych sądów. Jej prace stanowią znaczny wkład w rozwój badań nad filozoficzną kulturą bizantyńską, staroruską i rosyjską, zwłaszcza nad Grezgorzem Palmasem, Pawłem Floreńskim oraz mało znaną w rodzimej nauce filozoficzno-religijnej myśli dawnej Rusi.

Na uwagę zasługuje fakt, że dr Justyna Krocak nie jest uczonym monotematycznym, ani badaczem jednego autora czy jednego źródła, ale ma znaczące osiągnięcia w eksploracji bizantyńskiej i rosyjskiej tradycji filozoficznej.

Biorąc zatem pod uwagę dorobek naukowy, a także merytoryczne zaangażowanie w działalność dydaktyczną oraz całą jego aktywność naukową, stawiam wniosek o kontynuowanie rozpoczętego przewodu habilitacyjnego dr Justyna Krocak.

*dr Józef Naumowicz*